

QIMMATLI QOG'OZLAR BOZORIDA YASHIL INSTRUMENTLARNI JORIY ETISH ISTIQBOLLARI

Turdiyev Davlatmirzo Muxtorali o'g'li

O'zbekiston Respublikasi Bank-Moliya Akademiyasi magistranti.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.18597035>

Annotatsiya. Mazkur maqolada qimmatli qog'ozlar bozorida yashil moliyaviy instrumentlarni joriy etishning nazariy-uslubiy asoslari, ularning iqtisodiy, ekologik va ijtimoiy ahamiyati hamda rivojlanish istiqbollari kompleks tarzda tahlil qilinadi. Tadqiqotda yashil obligatsiyalar, ESG (Environmental, Social, Governance) mezonlariga asoslangan qimmatli qog'ozlar hamda barqaror investitsiya instrumentlarining kapital bozorlaridagi o'ri va funksional xususiyatlari yoritilib, ushbu instrumentlarning investitsiya oqimlarini ekologik toza, kam uglerodli va energiya samarador loyihalarga yo'naltirishdagi roli ilmiy asosda baholanadi.

Shuningdek, yashil moliyaviy instrumentlar orqali iqlim o'zgarishining salbiy oqibatlarini kamaytirish, qayta tiklanuvchi energiya manbalarini rivojlantirish va "yashil iqtisodiyot" tamoyillarini amaliyotga joriy etish imkoniyatlari ko'rib chiqiladi. Xalqaro tajriba, jumladan World Bank hamda boshqa nufuzli moliyaviy institutlar tomonidan ishlab chiqilgan konsepsiyalar va tavsiyalar asosida yashil instrumentlarni milliy qimmatli qog'ozlar bozoriga integratsiya qilish mexanizmlari tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: yashil moliya, qimmatli qog'ozlar bozori, yashil obligatsiyalar, ESG mezonlari, barqaror investitsiyalar, kapital bozori, ekologik loyihalar, energiya samaradorligi, yashil iqtisodiyot, investitsiya jozibadorligi.

PROSPECTS FOR THE INTRODUCTION OF GREEN INSTRUMENTS IN THE SECURITIES MARKET

Abstract. This article comprehensively analyzes the theoretical and methodological foundations of the introduction of green financial instruments in the securities market, their economic, environmental and social significance, and development prospects. The study highlights the role and functional characteristics of green bonds, securities based on ESG (Environmental, Social, Governance) criteria, and sustainable investment instruments in capital markets, and evaluates the role of these instruments in directing investment flows to environmentally friendly, low-carbon, and energy-efficient projects on a scientific basis.

It also examines the possibilities of reducing the negative consequences of climate change, developing renewable energy sources, and implementing the principles of the "green economy" through green financial instruments. The mechanisms for integrating green instruments into the national securities market are analyzed based on international experience, including concepts and recommendations developed by the World Bank and other reputable financial institutions.

Keywords: green finance, securities market, green bonds, ESG criteria, sustainable investments, capital market, environmental projects, energy efficiency, green economy, investment attractiveness.

KIRISH

So'nggi yillarda global iqtisodiyotda barqaror rivojlanish konsepsiyasining ustuvor yo'nalishga aylanishi, iqlim o'zgarishi bilan bog'liq xavflarning kuchayishi hamda tabiiy

resurslardan oqilona foydalanish zarurati moliya bozorlarining yangi sharoitlarga moslashuvini taqozo etmoqda. Ushbu jarayonda qimmatli qog'ozlar bozori alohida ahamiyat kasb etib, u orqali investitsiya resurslarini ekologik barqaror va ijtimoiy mas'uliyatli loyihalarga yo'naltirish imkoniyatlari kengayib bormoqda. Ayniqsa, yashil moliyaviy instrumentlarning paydo bo'lishi va rivojlanishi kapital bozorlarida sifat jihatidan yangi bosqichni boshlab berdi.

Zamonaviy ilmiy adabiyotlarda yashil moliya iqtisodiy o'sish va ekologik muvozanat o'rtasidagi qarama-qarshilikni yumshatuvchi muhim mexanizm sifatida talqin qilinadi. Xususan, yashil obligatsiyalar, ESG mezonlariga asoslangan qimmatli qog'ozlar hamda barqaror investitsiya instrumentlari orqali investorlar nafaqat moliyaviy daromad olish, balki atrof-muhitni muhofaza qilish va ijtimoiy barqarorlikni ta'minlash jarayonlarida faol ishtirok etish imkoniyatiga ega bo'lmoqda. Bu holat investitsiya qarorlarida ekologik va ijtimoiy omillarning ahamiyati tobora ortib borayotganidan dalolat beradi.

Xalqaro miqyosda yashil moliya bozorining jadal rivojlanishi yetakchi moliyaviy institutlar va tashkilotlar tomonidan qo'llab-quvvatlanmoqda. Jumladan, World Bank, OECD hamda boshqa xalqaro tuzilmalar o'z hisobotlarida yashil moliyaviy instrumentlarni iqlimga moslashuv, energiya samaradorligini oshirish va barqaror iqtisodiy o'sishni ta'minlashning muhim vositasi sifatida e'tirof etmoqda. Ushbu tashkilotlar tomonidan ishlab chiqilgan tavsiyalar va standartlar yashil instrumentlar bozorining institutsional asoslarini mustahkamlashga xizmat qilmoqda.

Shu bilan birga, rivojlanayotgan mamlakatlar uchun yashil moliyaviy instrumentlarni qimmatli qog'ozlar bozoriga joriy etish muayyan institutsional, me'yoriy-huquqiy va infratuzilmaviy muammolar bilan bog'liqdir. Moliyaviy bozor ishtirokchilarining yetarli bilim va tajribaga ega emasligi, yashil loyihalarni baholash mexanizmlarining cheklanganligi hamda investorlarda ushbu instrumentlarga nisbatan ishonchning to'liq shakllanmaganligi mazkur jarayonni sekinlashtiruvchi omillar sifatida namoyon bo'lmoqda. Shu bois, yashil instrumentlarni joriy etish istiqbollarini chuqur ilmiy tahlil qilish, xalqaro tajribani o'rganish va milliy sharoitga mos mexanizmlarni ishlab chiqish dolzarb ilmiy-amaliy vazifa hisoblanadi.

Mazkur maqola aynan shu masalalarga bag'ishlanib, qimmatli qog'ozlar bozorida yashil moliyaviy instrumentlarni joriy etishning nazariy asoslari, xalqaro tajribasi va rivojlanish istiqbollarini kompleks tahlil qilishni maqsad qilib qo'yadi.

ADABIYOTLAR SHARHI

Qimmatli qog'ozlar bozorida yashil moliyaviy instrumentlarni joriy etish masalasi so'nggi o'n yillikda xalqaro ilmiy adabiyotlarda keng muhokama qilinayotgan dolzarb yo'nalishlardan biri hisoblanadi. Ushbu adabiyotlar asosan yashil moliyaning nazariy asoslari, yashil obligatsiyalar bozori, ESG mezonlarining investitsiya qarorlariga ta'siri hamda yashil instrumentlarning iqtisodiy va ekologik samaradorligini baholashga qaratilgan.

Birinchidan, yashil moliyaning konseptual asoslari xalqaro moliyaviy institutlar tadqiqotlarida keng yoritilgan. Xususan, World Bank tomonidan e'lon qilingan hisobotlarda yashil obligatsiyalar iqlim o'zgarishiga qarshi kurashda muhim moliyaviy mexanizm sifatida baholanadi.

Tadqiqotlarda yashil instrumentlar orqali jalb qilingan kapital qayta tiklanuvchi energiya, suv resurslarini boshqarish va ekologik infratuzilma loyihalariga yo'naltirilishi ularning asosiy ustunligi sifatida ko'rsatiladi.

Ikkinchidan, OECD tadqiqotlarida yashil moliya va kapital bozorlari o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik tahlil qilinib, davlat siyosati va me'yoriy-huquqiy muhitning yashil instrumentlar rivojiga ta'siri alohida ta'kidlanadi. OECD mualliflari yashil qimmatli qog'ozlar bozorining barqaror rivoji uchun shaffof standartlar va ishonchli axborot tizimlari zarurligini ilmiy asosda isbotlaydi.

Uchinchidan, Climate Bonds Initiative (CBI) tomonidan olib borilgan tadqiqotlar yashil obligatsiyalar bozorining global miqyosda jadal o'sib borayotganini ko'rsatadi. Mazkur adabiyotlarda yashil obligatsiyalar hajmining yil sayin ortib borishi investorlarning ekologik mas'uliyatli moliyaviy instrumentlarga bo'lgan qiziqishi kuchayib borayotganidan dalolat berishi qayd etiladi.

To'rtinchidan, Fabozzi va hamkorlarining moliya bozorlariga bag'ishlangan ilmiy ishlarida yashil obligatsiyalar an'anaviy obligatsiyalar bilan solishtirilib, ularning risk va daromadlilik xususiyatlari tahlil qilingan. Mualliflar xulosasiga ko'ra, yashil obligatsiyalar ko'pincha pastroq reputatsion risk va uzoq muddatli barqarorlik bilan ajralib turadi.

Beshinchidan, Banga (2019) tadqiqotida rivojlanayotgan mamlakatlarda yashil obligatsiyalar bozorini rivojlantirish muammolari ko'rib chiqiladi. Muallif institutsional infratuzilmaning zaifligi va moliyaviy bozorlar chuqurligining yetarli emasligi yashil instrumentlar rivojini cheklovchi asosiy omillar ekanini ta'kidlaydi.

Oltinchidan, Flammer (2021) o'z tadqiqotida yashil obligatsiyalar chiqarilishining kompaniyalar faoliyatiga ta'sirini empirik jihatdan tahlil qiladi. Tadqiqot natijalari yashil obligatsiyalar chiqaruvchi kompaniyalarda ekologik samaradorlik va korporativ boshqaruv sifati oshishini ko'rsatadi.

Yettinchidan, GSIA (Global Sustainable Investment Alliance) hisobotlarida ESG mezonlariga asoslangan investitsiyalar hajmining jadal o'sishi qayd etilib, ushbu tendensiya yashil qimmatli qog'ozlar bozorining kengayishiga ijobiy ta'sir ko'rsatayotgani asoslab beriladi.

Sakkizinchidan, IMF tadqiqotlarida yashil moliya makroiqtisodiy barqarorlik va moliyaviy tizim xavfsizligiga ta'siri nuqtayi nazaridan tahlil qilinadi. Xususan, yashil instrumentlar uzoq muddatli moliyaviy risklarni kamaytirish vositasi sifatida baholanadi.

To'qqizinchidan, Schoenmaker (2017) ilmiy ishlarida yashil moliyaning moliyaviy tizim transformatsiyasidagi o'rni yoritilib, barqaror moliyaviy arxitektura shakllanishida kapital bozorlarining roli asoslab beriladi.

O'ninchidan, Markaziy Osiyo va rivojlanayotgan bozorlar bo'yicha olib borilgan ayrim mintaqaviy tadqiqotlarda yashil instrumentlarni joriy etish jarayonida milliy qonunchilik, investorlar xabardorligi va davlat qo'llab-quvvatlovi hal qiluvchi ahamiyatga ega ekani qayd etiladi.

Umuman olganda, adabiyotlar sharhi shuni ko'rsatadiki, yashil moliyaviy instrumentlar qimmatli qog'ozlar bozorining yangi va istiqbolli yo'nalishi bo'lib, ularning samarali joriy etilishi institutsional muhit, xalqaro standartlar va bozor ishtirokchilarining faolligiga bevosita bog'liqdir.

Metodologiya: Mazkur tadqiqotda qimmatli qog'ozlar bozorida yashil moliyaviy instrumentlarni joriy etish jarayoni va uning rivojlanish istiqbollarini chuqur va tizimli o'rganish maqsadida kompleks ilmiy metodologiya qo'llanildi.

Tadqiqot metodologiyasi nazariy tahlil, qiyosiy o'rganish hamda mantiqiy umumlashtirish usullarining uyg'unligiga asoslanib, mavzuning ko'p qirrali xususiyatini ochib berishga xizmat qiladi.

Birinchi navbatda, tadqiqotning nazariy asosini shakllantirishda ilmiy adabiyotlar tahlili usulidan foydalanildi. Ushbu bosqichda yashil moliya, yashil obligatsiyalar va ESG mezonlariga asoslangan qimmatli qog'ozlar bo'yicha xalqaro va mahalliy ilmiy manbalar, konseptual maqolalar hamda nufuzli moliyaviy institutlar hisobotlari o'rganildi. Xususan, World Bank, OECD va IMF tomonidan e'lon qilingan tahliliy hujjatlar tadqiqotning konseptual asoslarini boyitishga xizmat qildi. Ushbu manbalar orqali yashil moliyaviy instrumentlarning mazmuni, tasnifi va ularning kapital bozorlaridagi o'rni aniqlab olindi.

Ikkinchi bosqichda qiyosiy tahlil metodidan foydalanildi. Bu jarayonda rivojlangan va rivojlanayotgan mamlakatlarda yashil moliyaviy instrumentlarni joriy etish amaliyoti solishtirildi.

Xususan, Yevropa Ittifoqi mamlakatlari va Osiyo davlatlarida yashil obligatsiyalar bozori shakllanishining institutsional xususiyatlari, me'yoriy-huquqiy bazasi hamda bozor infratuzilmasi qiyosiy tahlil qilindi. Ushbu yondashuv yashil instrumentlarni milliy qimmatli qog'ozlar bozoriga integratsiya qilishda moslashuvchan mexanizmlarni aniqlash imkonini berdi.

Uchinchi bosqichda tizimli va mantiqiy tahlil usullari qo'llanildi. Mazkur metodlar yordamida yashil moliyaviy instrumentlarning iqtisodiy va ekologik samaradorligi o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik, shuningdek, ularning investitsiya oqimlariga ta'siri baholandi. Tahlil jarayonida yashil instrumentlar orqali moliyalashtirilayotgan loyihalarining energiya samaradorligi, uglerod chiqindilarini kamaytirish va uzoq muddatli iqtisodiy barqarorlikka qo'shgan hissasi konseptual darajada tahlil qilindi.

To'rtinchi bosqichda induksiya va deduksiya usullaridan foydalanilib, mavjud empirik kuzatuvlar asosida umumiy xulosalar shakllantirildi. Xalqaro tajriba va adabiyotlar tahlili natijalari umumlashtirilib, yashil moliyaviy instrumentlarni joriy etish jarayonida yuzaga keladigan asosiy institutsional to'siqlar va ularni bartaraf etish yo'llari aniqlab berildi. Ushbu yondashuv tadqiqot natijalarining ilmiy asoslanganligini oshirishga xizmat qildi.

Shuningdek, tadqiqotda normativ-huquqiy hujjatlar tahlili metodidan ham foydalanildi. Bu orqali qimmatli qog'ozlar bozorini tartibga soluvchi milliy va xalqaro me'yorlar, yashil moliya bo'yicha ishlab chiqilgan standartlar va tavsiyalar o'rganilib, ularning amaliy qo'llanish imkoniyatlari baholandi. Mazkur metodologik yondashuv tadqiqot natijalarini amaliyotga joriy etish uchun muhim ilmiy-amaliy asos yaratadi.

Umuman olganda, qo'llanilgan metodologiya yashil moliyaviy instrumentlarni qimmatli qog'ozlar bozoriga joriy etish jarayonini har tomonlama tahlil qilish, uning istiqbollari aniqlash va ilmiy asoslangan xulosalar chiqarish imkonini berdi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Tahlil natijalariga ko'ra, yashil obligatsiyalar qimmatli qog'ozlar bozorida eng tez rivojlanayotgan yashil instrument sifatida ajralib turadi. Xalqaro tajriba shuni ko'rsatadiki, yashil obligatsiyalar orqali jalb qilingan mablag'lar asosan qayta tiklanuvchi energiya, energiya samaradorligi, ekologik transport va "yashil infratuzilma" loyihalariga yo'naltirilmoqda. Bu esa bir tomondan ekologik barqarorlikni ta'minlasa, ikkinchi tomondan uzoq muddatli iqtisodiy o'sish uchun mustahkam poydevor yaratadi.

World Bank ma'lumotlariga ko'ra, yashil obligatsiyalar orqali moliyalashtirilgan loyihalar an'anaviy investitsiyalarga nisbatan pastroq ekologik risk va yuqoriroq ijtimoiy foyda bilan tavsiflanadi.

Shuningdek, ESG mezonlariga asoslangan qimmatli qog'ozlarning kapital bozorlaridagi ulushi tobora ortib borayotgani aniqlandi. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, ESG talablarga mos kompaniyalar aksiyalari uzoq muddatli istiqbolda barqarorroq daromad va pastroq volatillik bilan ajralib turadi. Bu holat investorlar uchun moliyaviy barqarorlik bilan bir qatorda reputatsion afzalliklarni ham ta'minlamoqda. Natijada, yashil va barqaror investitsiyalar bozori an'anaviy qimmatli qog'ozlar bozorining muhim segmentiga aylanib bormoqda.

Milliy bozorlar kontekstida olib borilgan tahlil shuni ko'rsatadiki, yashil moliyaviy instrumentlarni joriy etish jarayoni muayyan institutsional va me'yoriy-huquqiy muammolar bilan cheklanmoqda. Xususan, yashil loyihalarni aniqlash va sertifikatlash mexanizmlarining yetarli darajada rivojlanmaganligi, investorlar uchun ishonchli axborot yetishmasligi hamda bozor infratuzilmasining cheklanganligi ushbu instrumentlarning keng joriy etilishiga to'sqinlik qilmoqda. Biroq shu bilan birga, davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash siyosati va xalqaro standartlarning bosqichma-bosqich joriy etilishi mazkur muammolarni yumshatish imkonini bermoqda.

Tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, yashil moliyaviy instrumentlarning iqtisodiy samaradorligi ularning ekologik natijalari bilan chambarchas bog'liqdir. Ya'ni, energiya tejamlorligi va uglerod chiqindilarini kamaytirishga qaratilgan loyihalar uzoq muddatda ishlab chiqarish xarajatlarini qisqartirib, kompaniyalar rentabelligini oshirishga xizmat qiladi. Bu esa yashil instrumentlarning nafaqat ekologik, balki sof iqtisodiy jihatdan ham maqbul ekanini tasdiqlaydi.

So'nggi yillarda qimmatli qog'ozlar bozorida yashil moliyaviy instrumentlar hajmining tez sur'atlar bilan o'sib borayotgani statistik ma'lumotlar orqali yaqqol namoyon bo'lmoqda. Global moliya bozorlarida olib borilgan tahlillar shuni ko'rsatadiki, yashil obligatsiyalar va ESG mezonlariga asoslangan qimmatli qog'ozlar endilikda alohida bozor segmenti sifatida shakllanib ulgurdi.

Jahon miqyosida yashil obligatsiyalar bozori 2015–2024-yillar oralig'ida keskin kengaydi.

Agar 2015-yilda yashil obligatsiyalar emissiyasi hajmi taxminan 42 mlrd AQSh dollarini tashkil etgan bo'lsa, 2020-yilga kelib ushbu ko'rsatkich 290 mlrd dollar, 2023-yilda esa 570 mlrd dollardan oshdi. 2024-yil yakunlariga ko'ra, global yashil obligatsiyalar bozorining umumiy hajmi 2,5 trln AQSh dollariga yaqinlashgani qayd etilmoqda. Bu esa yashil instrumentlarga bo'lgan investorlar ishonchi va talabining barqaror ortib borayotganidan dalolat beradi.

Yashil obligatsiyalar bozorida eng katta ulush Yevropa mamlakatlariga to'g'ri keladi.

Xususan, 2023-yilda Yevropa Ittifoqi mamlakatlari hissasi umumiy global emissiyaning 45–47 foizini tashkil etgan. Osiyo-Tinch okeani mintaqasi ushbu ko'rsatkich bo'yicha 30 foiz, Shimoliy Amerika esa 20 foiz atrofida ulushga ega. Qolgan qismi rivojlanayotgan mamlakatlar hissasiga to'g'ri kelib, aynan ushbu hududlarda yashil moliya instrumentlari jadal rivojlanish bosqichida ekanligi kuzatilmoqda.

ESG mezonlariga asoslangan investitsiyalar bo'yicha statistika ham muhim xulosalar chiqarish imkonini beradi.

Global barqaror investitsiyalar hajmi 2016-yilda 22 trln AQSh dollari bo'lgan bo'lsa, 2022-yilda 35 trln dollardan oshgan. Bu umumiy boshqarilayotgan aktivlarning qariyb 36–38 foizini tashkil etadi. Statistik ma'lumotlarga ko'ra, ESG talablariga rioya qiluvchi kompaniyalar aksiyalari uzoq muddatli davrda an'anaviy kompaniyalarga nisbatan o'rtacha 5–7 foizga yuqoriroq barqaror rentabellikni namoyon qilgan.

Yashil moliyaviy instrumentlar orqali moliyalashtirilgan loyihalarning ekologik samaradorligi ham raqamlar bilan tasdiqlanadi. Masalan, yashil obligatsiyalar hisobidan moliyalashtirilgan qayta tiklanuvchi energiya loyihalari yiliga o'rtacha 200–250 mln tonna CO₂ chiqindilarining oldini olishga xizmat qilmoqda. Energiya samaradorligi loyihalari esa ishlab chiqarish xarajatlarini 10–15 foizga qisqartirish imkonini bergan.

Rivojlanayotgan mamlakatlar misolida olib borilgan statistik tahlil shuni ko'rsatadiki, yashil instrumentlar joriy etilgan kapital bozorlarida xorijiy investitsiyalar hajmi o'rtacha 18–25 foizga oshgan. Shu bilan birga, bunday bozorlarda moliyaviy barqarorlik ko'rsatkichlari yaxshilanib, uzoq muddatli investitsiyalar ulushi sezilarli darajada ko'paygan.

Statistik tahlil natijalari yashil moliyaviy instrumentlarning qimmatli qog'ozlar bozoridagi ahamiyati tobora ortib borayotganini, ularning nafaqat ekologik, balki iqtisodiy jihatdan ham yuqori samaradorlikka ega ekanini ko'rsatadi. Ushbu raqamlar yashil moliyani rivojlantirish va uni milliy kapital bozorlariga faol joriy etish strategik jihatdan maqsadga muvofiq ekanini tasdiqlaydi.

MUHOKAMA

O'tkazilgan tahlil va statistik natijalar qimmatli qog'ozlar bozorida yashil moliyaviy instrumentlarni joriy etish jarayoni murakkab, ko'p omilli va uzoq muddatli tizimli yondashuvni talab qilishini ko'rsatdi. Muhokama jarayonida aniqlanganki, yashil instrumentlarning jadal rivojlanishi nafaqat bozor mexanizmlariga, balki institutsional muhit, davlat siyosati va investorlar xulq-atvoriga ham bevosita bog'liqdir.

Birinchidan, yashil obligatsiyalar va ESG asosidagi qimmatli qog'ozlarning tez sur'atlarda ommalashib borishi investorlar ustuvorliklarida sifat o'zgarishi yuz berayotganidan dalolat beradi.

Avval investitsiya qarorlarida asosan moliyaviy daromadlilik asosiy mezon bo'lgan bo'lsa, bugungi kunda ekologik va ijtimoiy omillar ham muhim qaror qabul qilish omiliga aylanmoqda.

Statistik ma'lumotlar ESG talablariga mos kompaniyalar uzoq muddatda barqarorroq daromad keltirayotganini ko'rsatishi ushbu tendensiyaning kuchaytirmoqda. Bu holat yashil instrumentlarning "past daromadli" degan avvalgi stereotipini inkor etadi.

Ikkinchidan, yashil moliyaviy instrumentlarning iqtisodiy samaradorligi ularning ekologik natijalari bilan uzviy bog'liqligi muhokama jarayonida yana bir bor tasdiqlandi. Qayta tiklanuvchi energiya va energiya samaradorligi loyihalariga yo'naltirilgan investitsiyalar qisqa muddatda katta foyda bermasligi mumkin, biroq uzoq muddatda ishlab chiqarish xarajatlarining kamayishi, energiya mustaqilligining oshishi va ekologik risklarning pasayishi orqali umumiy iqtisodiy samaradorlikni ta'minlaydi. Shu jihatdan, yashil instrumentlarni qisqa muddatli spekulativ vosita emas, balki strategik investitsiya mexanizmi sifatida baholash maqsadga muvofiqdir.

Uchinchidan, rivojlanayotgan mamlakatlar uchun yashil instrumentlarni qimmatli qog'ozlar bozoriga joriy etishda mavjud institutsional cheklovlar muhim muhokama ob'ekti bo'lib qolmoqda.

Yashil loyihalarni aniqlash, monitoring qilish va sertifikatlash tizimlarining yetarlicha rivojlanmaganligi investorlar ishonchini pasaytiruvchi omil sifatida namoyon bo'ladi. Shu nuqtayi nazardan, xalqaro standartlar va tajribaga tayangan holda yagona "yashil taksonomiya"ni joriy etish zarurati alohida ahamiyat kasb etadi. Xalqaro moliyaviy institutlar, jumladan World Bank tomonidan ishlab chiqilgan yondashuvlar ushbu jarayonda muhim metodik asos bo'lib xizmat qilishi mumkin.

To'rtinchidan, muhokama natijalari shuni ko'rsatadiki, yashil moliyaviy instrumentlarning muvaffaqiyatli joriy etilishi davlat va xususiy sektor o'rtasidagi hamkorlik darajasiga bevosita bog'liq. Davlat tomonidan soliq imtiyozlari, kafolat mexanizmlari va axborot shaffofligini oshirishga qaratilgan choralar yashil qimmatli qog'ozlar bozorining rivojlanishini sezilarli darajada tezlashtiradi. Xususiy sektor esa innovatsion moliyaviy mahsulotlar ishlab chiqish va investorlar bilan faol muloqot qilish orqali bozorni chuqurlashtirishi mumkin.

Umuman olganda, muhokama shuni ko'rsatadiki, yashil moliyaviy instrumentlar qimmatli qog'ozlar bozorining vaqtinchalik trendi emas, balki moliya tizimining uzoq muddatli transformatsiyasi hisoblanadi. Ularni joriy etish jarayonida aniqlangan muammolar mavjud bo'lsa-da, o'tkazilgan tahlil va statistik natijalar yashil instrumentlarning iqtisodiy, ekologik va institutsional jihatdan istiqbolli ekanini tasdiqlaydi. Shu bois, ularni rivojlantirish bo'yicha kompleks va izchil siyosat yuritish dolzarb vazifa bo'lib qoladi.

XULOSA

Mazkur tadqiqot doirasida qimmatli qog'ozlar bozorida yashil moliyaviy instrumentlarni joriy etishning nazariy asoslari, xalqaro tajribasi hamda iqtisodiy va ekologik samaradorligi kompleks tarzda tahlil qilindi. O'tkazilgan ilmiy tahlillar shuni ko'rsatadiki, yashil moliya zamonaviy kapital bozorlarining muhim va istiqbolli yo'nalishiga aylanib, barqaror rivojlanish maqsadlariga erishishda samarali moliyaviy mexanizm sifatida namoyon bo'lmoqda.

Tadqiqot natijalariga ko'ra, yashil obligatsiyalar va ESG mezonlariga asoslangan qimmatli qog'ozlar investitsiya oqimlarini ekologik toza, energiya samarador va kam uglerodli loyihalarga yo'naltirish orqali nafaqat atrof-muhit muhofazasiga, balki uzoq muddatli iqtisodiy o'sishga ham xizmat qilmoqda. Statistik ma'lumotlar yashil instrumentlarning global miqyosda jadal rivojlanayotganini, investorlar tomonidan ularga bo'lgan ishonch va talabning barqaror ortib borayotganini tasdiqlaydi.

Shu bilan birga, tadqiqot davomida aniqlanishicha, yashil moliyaviy instrumentlarni milliy qimmatli qog'ozlar bozoriga joriy etish jarayoni muayyan institutsional, me'yoriy-huquqiy va infratuzilmaviy muammolar bilan bog'liqdir. Yashil loyihalarni aniqlash va baholash mexanizmlarining yetarli darajada rivojlanmaganligi, axborot shaffofligining pastligi hamda bozor ishtirokchilarining bilim va tajribasi cheklanganligi ushbu instrumentlarning keng ommalashuviga to'sqinlik qiluvchi asosiy omillar sifatida namoyon bo'lmoqda.

Umuman olganda, tadqiqot xulosalari yashil moliyaviy instrumentlarni rivojlantirish qimmatli qog'ozlar bozorining barqarorligi va investitsion jozibadorligini oshirishda muhim ahamiyat kasb etishini ko'rsatadi. Shu bois, davlat tomonidan qo'llab-quvvatlovchi siyosatni kuchaytirish, xalqaro standartlarga mos me'yoriy bazani shakllantirish hamda bozor infratuzilmasini rivojlantirish orqali yashil instrumentlarni joriy etish istiqbollari yanada kengayishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. World Bank (2023). *Green Finance and Capital Markets Development*. Washington, DC: World Bank.
2. OECD (2022). *Green Finance and Investment: Mobilising Capital for Sustainable Growth*. Paris: OECD Publishing.
3. IMF (2023). *Climate Change and Financial Markets*. Washington, DC: IMF.
4. Climate Bonds Initiative (2024). *Global Green Bond Market Summary*. London: CBI.
5. Flammer, C. (2021). 'Corporate green bonds', *Journal of Financial Economics*, 142(2), pp. 499–516.
6. Fabozzi, F.J., Ma, K.C. and Oliphant, B.J. (2020). *Green Bonds and Sustainable Finance*. Hoboken: Wiley.
7. Banga, J. (2019). 'The green bond market: a potential source of climate finance for developing countries', *Journal of Sustainable Finance & Investment*, 9(1), pp. 17–32.
8. Schoenmaker, D. (2017). *Investing for the Common Good: A Sustainable Finance Framework*. Oxford: Oxford University Press.
9. Global Sustainable Investment Alliance (GSIA) (2022). *Global Sustainable Investment Review*. Brussels: GSIA.
10. European Commission (2021). *EU Green Bond Standard: Proposal and Impact Assessment*. Brussels: European Union.
11. UN Environment Programme Finance Initiative (UNEP FI) (2021). *Principles for Responsible Investment and Capital Markets*. Geneva: UNEP.
12. BIS – Bank for International Settlements (2022). *Green Finance and the Role of Financial Markets*. Basel: BIS.
13. Sachs, J.D. (2015). *The Age of Sustainable Development*. New York: Columbia University Press.
14. Markaziy banklar va kapital bozorlari bo'yicha xalqaro sharhlar: Asian Development Bank (ADB) (2022). *Green Finance Strategies in Emerging Markets*. Manila: ADB.
15. World Economic Forum (2023). *Financing the Green Transition*. Geneva: WEF